

19. *Clyne M.* Discourse Structures and Discourse Expectations: Implications for Anglo-German Academic Communication in English // *Smith L.E.* Discourse across Cultures: Strategies in World Englishes. – N.Y.: Prentice Hall, 1987. – P. 73–83.
20. *Grayshon M.C.* Towards a social grammar of language. (J.Fishman, ed.) – Mouton Publishers, 1997. – 380 p.
21. *Gudykunst W., Ting-Toomey S.* Culture and Interpersonal Communication. – Beverly Hills: Sage, 1988. – 278 p.
22. *Leech G.* Principles of Pragmatics. – L., N.Y.: Routledge, 1983. – 250 p.
23. *Le Vine R.* Cultural Environment in Child Development // *Child Development Today and Tomorrow* (Ed. by William Damon). – San Francisco: Jossey – Bass, 1989. – 183 p.
24. *Mac Kinnon C.* Only Words. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993. – 197 p.
25. *Nida E.* Linguistics and Ethnology in Translation Problems // *Language in Culture and Society: a Reader in Linguistics and Anthropology.* – N.Y.: Harper and Row, 1964. – P. 90-100.
26. *Scollon R., Scollon S.* Intercultural Communication. – Blackwell: Oxford UK and Cambridge USA, 1995. – 271 p.
27. *Thomas J.* Cross-cultural Pragmatic Failure // *Applied Linguistics.* – 1983. – No.4. – P. 91-112.
28. *Wierzbicka A.* Different Cultures, Different Languages, Different Speech Acts: Polish vs. English // *Journal of Pragmatics.* – 1985. – Vol.9. – P. 145-178.

Іваненко Н.В.
Кіровоградський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА КОНЦЕПТУ ДОБРО В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Всебічне вивчення міжмовних контактів, взаємодії і взаємопроникнення як генетично споріднених, так і різносистемних мов є одним із важливих питань сучасної лінгвістики (праці О. Л. Бессонової, А. Вежбицької, І. О. Голубовської, М. П. Кочергана, В. М. Манакіна). Зіставлення концептів двох мов дає можливість простежити збіг або розбіжність семантичної структури концептів, співвідношення ядра та периферії. Це сприяє як детальному відображенню семантики, встановленню межі лексико-семантичних змін досліджуваних концептів, так і виявленню тих спільних й відмінних рис мовного вираження концепту, які віддзеркалюють схожість і розбіжність лексико-семантичних процесів у порівнюваних мовах.

У досліджуваних українській та англійській мовах загальнооцінний концепт ДОБРО вибудовується на основі польової моделі представлення одиниць різних лексико-граматичних класів. Концепт поділяється на ядро, навколоядерну зону та периферію. В обох зіставлюваних мовах структура досліджуваного концепту ДОБРО будується за принципом семантичного поля. Метою статті є зіставлення мікрополів *благо* та *benefit*, що перебувають у ядрі концепту, та виявлення його національно-специфічних рис.

Специфікою концепту ДОБРО в англійській та українській мовах є те, що сутності, яким може бути приписана дана ознака, повинні відповідати уявленням людини про все позитивне. Із сказаного вище та, як показує мовний матеріал, можна дійти висновку, що в англійців поняття добра здебільшого збігається з українським. Проведене дослідження концепту ДОБРО через засоби його репрезентації в сучасній англійській мові дозволило визначити смислове ядро – “моральні чесноти”. Шлях до Бога через добро є характерним для англійської національної свідомості. Добро – це моральна цінність, а кожна цінність формується як продукт людської зацікавленості у перетворенні навколишньої дійсності. Цінності слугують системою орієнтирів, що допомагають людині обрати найбільш

раціональну поведінку у різноманітних життєвих ситуаціях, застерігають її від помилок, визначають правила стосунків з іншими. Тому і концепт ДОБРО, в якому виокремлюються інші морально-етичні мікрополя, має саме ціннісний характер.

Ядерними одиницями зіставлюваних концептів виступають лексеми **добро** в українській мові та **good** (n) – в англійській. Важливо зауважити, що в україномовній картині світу фіксується два відповідники англ. лексеми **good** (n) – **добро** і **благо**. При цьому, як показує фактичний матеріал, останні перебувають у тісній смисловій співвіднесеності, що виявляється у можливості їх реалізації у межах одних і тих самих або тотожних за змістом контекстах. Напр.: [Надія]: *Сам ти злиднював, так хай хоч діти **добра** зазнають* (З. Мороз).

Ідея добра глибоко закладена у свідомості як українця, так і англійця. Поняття добра викликає зацікавленість у людини як свідомої істоти. Адже, коли особа оцінює певну дію як позитивну, це може означати, що вона могла б вчинити так само. Отже, вона глибоко переймається пізнанням цього феномена, оскільки може опинитися в таких самих обставинах.

Виступаючи ключовою, лексема **добро** в українській мові об'єднує навколо себе близькі за змістом оцінні елементи, тим самим формуючи у межах загального семантичного простору свої індивідуальні, семантично протиставлені мікроструктури. Так, в орбіті одиниці **добро** знаходяться лексеми *доброчливий, доброчесний, доброчинний, благодійний, привітний, добродушний, добротливий, милосердний, гарний, чуйний* і низка інших, співвіднесених з ними спільністю смислової та ідейно-філософської направленості.

Наявність у семантиці кожної з таких лексем ознаки того, що є позитивним, зумовлює їх тісну співвіднесеність з домінантами парадигми **добро** – **благо**. При цьому кожний із членів даної парадигми не лише сам “коригує” свою семантику у співвіднесеності з лексемами **добрий** і **благий**, але й збагачує їх конкретним смислом. Дійсно, в існуючій парадигматичній співвіднесеності **добрий**, **благий** – це і *радісний, і милосердний, і дружлюбний, і правдивий, і милостивий* і т. ін.

Вище зазначені лексеми, які входять у мікросистему лексеми **добро**, в тій чи іншій мірі відбиваючи у своїй семантиці головний оцінний компонент, “що має позитивну оцінку з точки зору моралі”, разом з тим експлікують певну, притаманну лише семантиці саме окремої лексеми семантичну ознаку. Наприклад, конкретизуючою, оцінною, для української лексеми **милосердний** є сема *‘співчутливий’*. Для англійських мовних одиниць **charitable** та **gracious** є сема *‘benevolent’*, яка об'єднує останні в еквіполентну опозицію.

Семантичний компонент *‘good’(adj.)* виявляється найактивнішим у мікрополі англійських мовних одиниць *benefit*. Він об'єднує одиниці ядерного мікрополя між собою різними видами словесних опозицій, а також з лексемами периферії. Так, в еквіполентних опозиціях лексем **good** (n), **goodness** з одиницями *excellence, virtuous* він виступає інтегруючим.

Значення добра в англійській мові має і лексична одиниця *goodness*, про що свідчить її сема *‘good’(n): Goodness, is that which makes Men prefer their Duty and their Promise before their Passions, or their Interest* (W. Temple). Вона також маніфестує поняття доброти, благодійності, щирості. У її семантиці є характеристика моральних чеснот, добротності, про що свідчить її привативна опозиція з лексемою *virtue*.

Отже, моральні чесноти – головна вимога англійця до себе та інших, критерій цінності особистості. Уявлення високої моралі, цілісності особистості, в чому і виявляється найвище добро, позначає англійська одиниця **virtue**. Це мудрість, що ґрунтується на знанні добра і яка робить дії і вчинки, співвіднесені з добром. У системі англійської мови згадана

лексема є синонімом одиниці **excellence**. Напр.: *Virtue is not to be considered in the light of mere innocence, or abstaining from harm, but as the exertion of our faculties in doing good* (Webster's, III, 2556).

В українській мові фіксується дві мовні одиниці **доброчесний**, **доброчесність**, які містять семи 'моральність' (лексема **доброчесний**), 'моральний', 'чистота' (одиниця **доброчесність**) і репрезентують спільне поняття з англійською лексемою **virtue**. Напр.: *Доброчесним героям співчували, а коли на сцену виходив хижак-куркуль або лиха свекруха, то глядачі з криками зривались з місць, щоб покарати їх* (Мистецтво). Крім цього, згадані українські лексеми відбивають семантику чесності, що дає можливість утворення еквіполентних опозицій з елементами **чесність**, **правдивий** мікрополя *правда*.

До семантичного складу англійської лексичної одиниці **virtue** входить елемент **wisdom**, який відображає семантику глибокого знання, розуміння, досвіду і належить до ядра мікрополя *benefit*. В українській мові він є периферійною одиницею мікрополя *благо*. Отже, мудрість – це знання, а для англійської свідомості вияв мудрості є важливою складовою поняття щастя. Пор., уживання англ. **wisdom** та укр. **мудрість**: *All the wisdom of the ages available at negligible cost to all of us within the covers of books* (Webster's, III, 2624). Від нього віє **мудрістю** людини, що багато набачилась і натерпілась на своєму віку, не втративши, проте, життєвої радості (Зб. про Кропивницького).

Як засвідчують тлумачні словники української та англійської мов, слова укр. *добрий* та англ. *good* (adj.) є багатозначними. Вони характеризуються розгалуженістю своїх лексичних значень, що уможлиблює їх широкі парадигматичні зв'язки у досліджуваному концепті. Ці лексеми є найбільш загальними в обох мовах при схваленні, прихильному ставленні, означаючи існування в найвищому чи, принаймні, задовільному ступені гарних якостей, характеристик самих по собі або корисних для певних цілей. Характеристики можуть стосуватися осіб або речей. У першому випадку головна ідея, виражена цими одиницями, стосується успішності, ефективності рис характеру людини, а в іншому – включаються самі різноманітні властивості об'єктів. Обидві одиниці позначають спільну ознаку доброзичливості, прихильності, чуйності, приятного, шанобливого ставлення до інших, привітних, лагідних взаємин. Вони також виражають ознаку – який приносить радість, задоволення, в основі якого лежить бажання добра. Пор., уживання лексем у літературних текстах: *Йому хочеться сказати старовірам щось радісне, приємне, несподіване. Він почуває себе добрим вісником* (О. Довженко). *They were so good as to let me associate books of mine with their names* (С. Kernahan). У наведених прикладах лексема **добрий** реалізує не просто значення хороший, благодійний і т.д., а й значення ознаки добра з точки зору християнської моралі.

Семантичні компоненти укр. **добрий** 'схвалюється', 'гідний', 'похвала' 'шана', 'повага' та англ. **good** (adj.) 'morally', 'excellent' 'commendable' характеризують значення ознаки достоїнності, незаплямованості, що заслуговує на похвалу. Цим самим англійська лексема **good** (adj.) засвідчує привативні опозиції з периферійними одиницями *worthy*, *sound* мікрополя *benefit*. А мовна одиниця **добрий** здатна утворювати аналогічні опозиції з елементами *повага*, *шана* мікрополя *дружба*.

Ознаку корисності відображають як укр. **добрий**, так і англ. **good** (adj.), які містять у семантичному змісті семи 'корисний' і 'useful' відповідно. Англійська лексема **good** семою 'useful' маніфестує складне поняття, що включає причинно-наслідкове відношення між об'єктом, який оцінюється як корисний, і певним результатом та корисністю самого результату. Тож, таке вживання одиниці **good** безпосередньо вказує на інше тлумачення, в якому вона означає бути по-справжньому, істотно добрим.

У семному складі англ. **good** наявний семантичний компонент *'right'/ 'правильний'*, який не фіксується в укр. **добрий**. Він виявляється інтегративним в еквіполентній опозиції з елементом **just** мікрополя *truth*. Важливо зауважити, що правильний не означає морально позитивний. Адже, наприклад, вчинок може бути правильним, тому що саме так треба вдіяти у певний момент обставин. Хоча правильна дія не завжди позначає добрий вчинок з точки зору моралі англійського суспільства. Напр.: *The inhabitants of Great Britain were persuaded that it was not good to be without an ancestor* (G. Muller).

Слід зазначити, що, характеризуючи особу, англ. **good** відзначається особливим значенням – моральність, моральне добро, чеснота. Вживаючись для вираження морального схвалення, ця лексема завжди прямо або опосередковано стосується людини. Навіть стосовно позитивного вчинку, дії, посилення експліцитно веде до характеристик людини. В англійській свідомості “моральне добро важливіше і вагомніше за будь-яке інше” [1, 140]. Однак автор не погоджується, що вживання слова **good** (adj.) стосовно моралі абсолютно відрізняється від його вживання в інших контекстах. Ознаки морально доброї особи, звичайно, відрізняються від доброї речі. “Описове значення, безсумнівно, різне, а оцінне однакове – в обох випадках є схвалення” [там само].

Оцінюючи характер людини з моральної точки зору, можна зробити це лише фактично, вказуючи на його особливості. Говорити про людину, що вона є доброю, розумною і т. ін., – означає хвалити її, позитивно оцінювати. В англійській мові виділяємо ще один елемент із значенням ознаки, що означає бути добрим, доброзичливим – **kind**, який виступає гіперонімом у привативній опозиції з лексемою **good** (adj.). Деякі філософи розрізняють ці слова тим, що **kind** характеризує “природні” якості людини, а **good** (adj.) – “неприродні” [2, 91]. Стосовно осіб, їх рис характеру вживаються обидва слова в англійській мові, які утворюють між собою еквіполентну опозицію. Проте лексема **kind** відбиває семантику якостей, які дані людині від народження, – доброзичливість, ласкавість, доброту, люб’язність, уважність. Лексична одиниця **good** (adj.) може характеризувати також предмети, речі, дії, вчинки, називаючи такі їх ознаки, як правильний, ефективний, доброякісний, достатній, дійсний та ін. Пор., їхнє уживання: *They were exceedingly kind; they insisted upon our staying till our clothes were dry* (Ch. Dickens). *Society id not see anything either unseemly or unmanly in man administering a good beating to his wife* (H. Walpole).

Зіставне вивчення семантики одиниць концепту ДОБРО в українській та англійській мовах допомагає розкрити семантичні нюанси, непомітні в процесі внутрішньомовного аналізу. Методика концептуального та компонентного аналізів дозволяє виявити значущі характеристики мовного вираження концепту ДОБРО зіставляваних мов, зокрема тлумачення добра як вищої реальності, довершеності, як шлях до Бога, характерне англійській культурі. В українській концептуальній картині світу добро розуміється як позитивний аспект людського існування, активна діяльність індивіда, направлена на досягнення добра. Спільними рисами лексичних одиниць концепту ДОБРО в українській та англійській мовах є вказівка на людські чесноти, моральні устої, позитивні риси характеру людини, особливості поведінки та спілкування. До відмінних рис зіставляваних концептів належить кількісно різний семний склад досліджуваного фрагменту кожної мови. При зіставленні досліджуваних концептів встановлено, що кількісні розбіжності превалюють над якісними. Найбільші кількісні відмінності сем спостерігаються у ядерних частинах концепту, передусім у мікрополях *благо* (126 сем) – *benefit* (253 семи). Більша кількість сем у лексичних одиницях англійської мови говорить про те, що вони здатні відображати більше аспектів, характеристик одного об’єкта. Українські лексеми, навпаки,

характеризуються більшою конкретністю своїх значень, оскільки містять меншу кількість сем.

Виявлені якісні й кількісні розбіжності дають можливість виділити особливості концепту ДОБРО в українській та англійській культурах із урахуванням власне мовної семантики. Наявність тих чи інших характеристик в українській чи англійській мовних культурах зумовлена особливостями історичного та культурного розвитку народів, під впливом яких формувалося у національній свідомості уявлення про добро. Незважаючи на відмінності сем у кількісному відношенні, семантика одиниць концепту української та англійської мов відзначається близькістю, яка дає підстави говорити про універсальний характер людської мови. Перспективним напрямком дослідження вбачається вивчення лексико-семантичних характеристик інших зон концепту (навколоядерної та периферійної частин концепту), а також зіставний аналіз інших загальнооцінних концептів у близькоспоріднених та різноструктурних мовах.

Використана література:

1. *Hare R.* Freedom and Reason. – L.: Oxford University Press, 2001. – 263 p.
2. *Smart J.* Ethics, Persuasion and Truth. – L.: Routledge and Kegan Paul, 1984. – 158 p.
3. The Oxford English Dictionary. – Oxford: Clarendon Press, 1961. – Vol. 1 – 12.
4. Oxford English Dictionary Online. 2nd edition, 1989 / ed. J. Simpson and E. Weiner, Additions 1993 – 97 / ed. J. Simpson and E. Weiner; M. Proffitt), and 3rd edition, 2000 – 2004 / ed. J. Simpson. OED Online. – Oxford: Oxford University Press. – <<http://dictionary.oed.com>>
5. Webster's Third New International Dictionary of the English Language. Unabridged. – Vol. I, II, III. – Chicago, London: Encyclopedia Britannica. – 1976. – 1016 p. – 1993 p. – 3136 p.
6. Словник української мови: В 11 т. – Т. 1 – 11. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.

Каламаж М.А.

Опольський університет, Польща

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ “НЕВИЗНАЧЕНА КІЛЬКІСТЬ” У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗНАКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Число називають [8, 15] самою семантичною граматичною категорією. На відміну від категорій виду, та модальності, що характеризують ставлення мовця до описуваної ситуації і те, як мовець ідентифікує об'єкти реального світу у висловленні, категорія числа надає квантифікативні характеристики реаліям навколишнього світу.

У сучасній лінгвістичній науці число тривалий час вивчалось в рамках структуралістської теорії, перш за все через розгляд його з позицій іконічності. Майже у всіх структуралістських працях [6; 13] було зроблено спробу представити часткові значення числових форм у вигляді набору таких загальних семантичних ознак, як *одиночність/множинність, розчленованість/цілісність, визначеність/невизначеність*. На підставі цієї класифікації крізь призму поняття *маркованості*, для інваріанта значення числа було запропоновано [Швачко 1983] й такі критерії: *сукупність/множинність, невизначеність/визначеність, конкретність/абстрактність*.

Ідеологія досліджень категорії числа в рамках цієї наукової парадигми формувалася за “принципом проведення границь” [8, 214], зокрема границь між лексичними й